

УДК 78.071.2

**ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗИКАНТА-ПЕДАГОГА:
СУЧАСНІ ВИМОГИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ****Щербініна О. М.**

У статті подається загальний аналіз професійної діяльності музиканта-педагога. Соціокультурні зміни в сучасному суспільстві розглядаються як чинник оновлення традиційної музично-педагогічної системи. Аналіз становлення професійної діяльності музиканта-педагога подано в історичній ретроспективі: висвітлено передумови виникнення професії музиканта-педагога, наведено характеристики основних форм музичного навчання, визначено етапи розвитку професійної музичної освіти, виділено пріоритетні принципи музичного навчання у відповідні історичні періоди. Наголошується на значущості узагальнення досвіду видатних музикантів, переосмислення традиційних підходів до музичного навчання. Висвітлено важливість суспільних аспектів музичної педагогіки, впливу соціального статусу музиканта-педагога на його діяльність. Визначеність соціальної та професійної позиції фахівця розглядається як відповідь на запити сучасного суспільства.

Виходячи зі специфіки музичного мистецтва, розкриваються психологічні аспекти педагогічної діяльності музиканта. Підкреслюється актуальність впровадження інноваційних науково-методичних підходів у процес музичного навчання. Сформованість науково-методичного мислення розглядається як важлива умова успішності професійної діяльності музиканта-педагога. Обґрунтовано визначальну роль виконавської майстерності педагога, що виступає базовим компонентом професійної діяльності музиканта. З огляду на соціально-історичну детермінованість мистецьких явищ важливим критерієм професіоналізму педагога визначено мистецьку ерудицію. До сфери навчально-педагогічного досвіду, становлення якого характеризується оволодінням інтегрованих знань та умінь, віднесено музичне просвітництво. В контексті сучасних тенденцій реорганізації музичної освіти розглянуто проблеми впровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність музиканта-педагога. Наголошується, що опанування педагогом цінностей педагогічної діяльності та музичної культури безпосередньо впливає на рівень його професіоналізму.

Ключові слова: професійна діяльність, музичне навчання, виконавство, музикант-педагог, ерудиція, сучасні технології.

В статье анализируются разные аспекты профессиональной деятельности музыканта-педагога. Освещены этапы становления и развития профессии музыканта-педагога. Акцентируется внимание на социальных и психологических особенностях деятельности педагога. Исполнительское мастерство музыканта рассматривается как базовый компонент его деятельности. Сформированное научное мышление, широкий художественный кругозор, владение современными информационными технологиями рассматриваются как важные критерии успешной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, музыкальное обучение, исполнительство, музыкант-педагог, эрудиция, современные технологии.

The article provides a general analysis of the professional activities of a musician-teacher. The analysis of the formation of the musician-teachers professional activity is presented in the historical retrospective: the characteristics of the main forms of musical education are described, the stages of the development of professional musical education are determined, the priority principles of musical education are identified in the corresponding historical periods.

The determination of the social and professional position of a specialist is considered as a response to the demands of modern society. Proceeding from the specifics of musical art, the psychological aspects of the educational activity of a musician are revealed. The

relevance of the introduction of innovative scientific and methodological approaches in the process of musical education is underlined. The formation of scientific and methodological thinking is considered as important condition for the success of the professional activity of a musician-teacher.

In the context of modern trends in the reorganization of music education, the problems of the introduction of modern information technologies into the activities of a musician-teacher are considered. It is noted that the teacher's acquirement of the values of pedagogical activity and musical culture directly influences on the level of his professionalism.

Key words: professional activity, musical education, performance, musician-teacher, erudition, modern technologies.

Роль педагога полягає в тому, щоб відкривати двері, а не в тому, щоб проштовхувати в них учня.

А. Шнабель

Віддзеркалюючи духовний стан суспільства, музично-педагогічна освіта виступає чинником гуманістичного ставлення до навколишнього світу. Соціокультурні зміни сьогодення актуалізують проблему оновлення традиційної вітчизняної музично-педагогічної системи. Необхідність створення нової освітньої моделі пов'язана з потребою підготовки фахівців, здатних ефективно розв'язувати професійні завдання відповідно до світових стандартів. Отже, зростає роль музиканта-педагога, здатного керувати гармонічним розвитком учнів, залучати їх до загальнолюдських ідеалів та духовних цінностей.

Різні аспекти професійної діяльності музиканта-педагога неодноразово ставали предметом теоретично-методичного аналізу багатьох науковців. Ґрунтовний науковий доробок охоплює численні праці, присвячені вивченню історичних (О. Алексєєв, Л. Баренбойм, Н. Гуральник, Н. Кашкадамова) та психологічних (Л. Бочкарьов, Є. Назайкінський, С. Науменко, В. Петрушин, Ю. Цагареллі) аспектів діяльності музиканта-педагога. В контексті професійного становлення музиканта розглядаються проблеми виконавської підготовки (М. Давидов, Є. Йоркіна, О. Катрич, Г. Нейгауз); питання інтерпретації музичного твору (Н. Корьхалова, Є. Ліберман, Я. Мільштейн, В. Москаленко), шляхи формування музично-виконавського мислення (В. Медушевський, Г. Ципін, Б. Яворський); способи змістового наповнення музично-освітнього процесу студентів вишів (В. Буцяк, Н. Мозгальова, Г. Падалка, Л. Паньків, О. Щолокова). Вагоме науково-методичне підґрунтя складають відомі методики навчання гри на музичному інструменті за авторством відомих музикантів-педагогів (Л. Баренбойм, Т. Беркман, Т. Воробкевич, Н. Любомудрова, Б. Міліч).

Разом з тим важливі питання професійної діяльності музиканта-педагога залишаються поза увагою вчених, потребуючи уважного вивчення. Здійснюючи професійну діяльність у культурних умовах свого часу, музикант-педагог оперує відповідними способами передачі музичних знань, умінь та навичок. Процеси глобалізації, інформатизації, гуманізації та інші суспільні фактори, суттєво змінюючи зміст та завдання сучасної освіти, висувають нові вимоги до професійної діяльності музиканта-педагога. **Мета статті** полягає в обґрунтуванні вимог до фахівців музично-педагогічної сфери, визначенні критеріїв оцінювання професійної діяльності сучасного музиканта-педагога.

Розуміння досліджуваної проблеми потребує знання передісторії становлення професії музиканта-педагога. Історичний аналіз показує, що впродовж тривалого часу, залежно від суспільних умов, музичні знання зберігалися й передавалися в суспільній, корпоративній та індивідуальній формах. За первісних часів музичні навички складали синкретичний компонент морфологічної свідомості людини, а навчання відбувалося у процесі довільного спостереження, наслідування, спільних дій. Розподіл праці та зникнення певних форм діяльності зумовили привласнення прав на музичні знання обраними членами суспільства. Перехід прав на музичні дійства до жерців та шаманів сприяв становленню такої форми музичного навчання як корпоративна.

Однією з давніх форм музичного навчання вважається навчання у майстра. На відміну від педагога, основною функцією майстра є створення духовних та матеріальних цінностей, натомість навчання виступає як суміжний процес. Передаючи учню не розкладені на елементи цілісні знання, майстер навчав за простим зрозумілим принципом – "роби як Я". Відсутність теоретичної складової в структурі навчального процесу, зосередження на безпосередньому засвоєнні практичних навичок не передбачали виявлення творчої активності, обмежуючи діяльність учня виконанням другорядних художніх функцій упродовж певного часу. Яскравою ілюстрацією навчання у майстра є художній фільм режисера А. Холланда "Переписуючи Бетховена".

Значний період (XVI–XVIII століття) в музичній педагогіці характеризується увагою до проблем теорії, композиції, імпровізації, перекладу для клавіру. Пріоритетом стає виховання різнобічно освіченого композитора, виконавця, педагога. Композиторська, виконавська та педагогічна діяльність складають компоненти єдиної професії музиканта. У подальші історичні періоди розуміння сутності професійної діяльності музиканта змінювалось, сповнюючись новим змістом, зумовлюючи модифікацію форм і методів педагогічної роботи.

Впродовж XIX століття відбувається активна розбудова спеціальних музичних закладів. Суттєві зрушення в структурі музично-педагогічного процесу відбулися у розподілі цілісного за метою і змістом навчання на ряд окремих дисциплін. Перехід до такої системи, прискорений розвитком музичної культури, ускладненням форм музичної діяльності, сприяв процесам спеціалізації. Формування універсального музиканта поступилося підготовці спеціаліста вузького профілю. За таких умов педагог мав можливість донести до свого вихованця лише частину знань, необхідних для становлення музиканта.

В умовах розгалуження сучасної музичної освіти на окремі напрямки відповідно навчальної мети (підготовка концертного виконавця, піаніста-педагога, вчителя музики, музиканта-любителя) стає нагальним розв'язання проблеми відбору змісту й методів навчання, винайдення ефективних методик, здатних, з одного боку, сформулювати творче мислення виконавця, забезпечити повноцінне оволодіння професійною майстерністю, з іншого – врахувати особливості, що відповідатимуть специфіці освітнього закладу. Водночас загострення конкуренції між однопрофільними навчальними закладами спонукає сучасних педагогів-музикантів до подальшого пошуку ефективних методів прилучення молоді до основ професійної майстерності.

Специфіка музичного мистецтва зумовлює визначальну роль *виконавської майстерності* педагога, що виступає базовим компонентом професійної діяльності музиканта. Втілюючи у своїх структурах способи людського мислення, музика розкриває типові для певного часу образи та емоції. Звернення до музичної спадщини попередніх поколінь актуалізує питання інтерпретації, забезпечення асиміляції музичних явищ у новому культурному середовищі. Саме у виконавстві здійснюються діалогічні процеси між культурними явищами різних історичних епох. З огляду на це, навчання виконавським умінням, що включають досвід інтерпретації музичних творів, є пріоритетним у професійній діяльності музиканта-педагога.

Вважається, що навчити можна тільки тому, що вмієш сам. У такому контексті зростають вимоги до педагога як до виконавця, інтерпретатора. В системі професійної освіти суттєвим засобом впливу виступає *концертна діяльність педагога*, яка завжди сприяє його авторитету, надихає учнів, спонукає до творчих взаємин. Відомо, що чим яскравіша, вагоміша особистість педагога, тим більше позитивного впливу здійснюється на учня. Нерідко через любов до педагога приходять любов до предмету. Шанований вчитель передає учню своє ставлення до себе, до оточення, до світу в цілому.

Система "учень – вчитель – предмет" зумовлює комплекс особистісних та професійних якостей, необхідних для діяльності музиканта-педагога. Важливими вважаються непрямі свідчення про рівень майстерності (нагороди, звання, посади). Проте нерідко відсутність видатних досягнень не заважає педагогу забезпечити учням велике професійне та особистісне зростання. Такі результати зумовлені *дидактичними та комунікативними здібностями педагога*. Дидактичні здібності

проявляються у знаннях предмету та способів його викладання; комунікативні здібності включають особистісні якості педагога – уміння ясно виражати думки, емоційність, щирість, здатність до емпатії. Уособленням подібних якостей був Ф. Шопен, який ніколи не нав'язував учням свого плану інтерпретації. Якщо ж виконання учнем не відповідало уяві композитора, однак було досить натхненним та впевненим, він говорив: "Я зіграв би не так, однак те, що ви робите, можливо, краще" [4, с. 106].

Зорієнтованість сучасної освіти на забезпечення учнів науково достовірними знаннями, формування досвіду їх самостійного осмислення зумовлює актуальність *наукової озброєності педагога*, що дозволяє відповідним чином структурувати систему мистецьких знань, враховуючи специфіку навчального предмета, викладати дисципліни інструментально-виконавського циклу на підставі перевірених наукових даних, розкривати причинно-наслідкові зв'язки художніх явищ, процесів, подій, висвітлювати новітні досягнення у галузі музичного мистецтва, встановлювати зв'язки з іншими явищами культури та науки.

Формування нової парадигми сучасної освіти, зорієнтованої на гуманізацію навчального процесу, необхідність забезпечення художнього розвитку актуалізують інтеграційні підходи в галузі музичної педагогіки. Професія музиканта-педагога передбачає спрямування різних видів музичної діяльності на забезпечення процесів становлення музичної культури та розвитку інтелектуального потенціалу особистості, виховання інтересу до духовних цінностей людства. Комплекс художніх знань складає мистецьку ерудицію музиканта, виступаючи вагомим чинником успішності педагогічної діяльності. Важливим показником рівня *мистецької освіченості педагога* виступає сформованість його художнього кругозору.

У сторіччя глобальних зрушень однією з найважливіших вимог суспільства до фахівців педагогічної сфери виступає визначеність *соціальної позиції*. Набирає ваги діяльність вчителя, готового забезпечити продуктивне функціонування освітнього середовища, здатного керувати гармонічним розвитком учнів, залучати їх до загальнолюдських ідеалів та духовних цінностей. У цьому плані невід'ємною складовою професійної діяльності музиканта є *музично-просвітницька робота*. Сягаючи корінням стародавніх часів, музичне просвітництво завжди виконувало високу духовно-виховну місію – впливати на людську етику та психіку, формувати моральні якості [4, с. 194]. Останнім часом, коли розвиток музичної культури суспільства стає умовою його благополуччя, організація системної музично-просвітницької роботи набирає все більшої ваги. Розгляд музично-освітніх закладів як осередків, спроможних організувати й проводити музично-просвітницьку роботу серед різних верств населення, актуалізує систематичну участь педагога у подібних заходах.

Педагогічні погляди та переконання, суголосні гуманістичним ідеалам сучасного суспільства, потребують реалізації у *національно-виховній роботі музиканта-педагога*. Підкреслюючи важливість усвідомлення національної самобутності, М. Гоголь вказував, що "справжня національність полягає не в описуванні сарафана, а в самому дусі народу", у тому, що поет "відчуває і говорить так, що співвітчизникам його здається, нібито це відчують і говорять вони самі" [2, с. 34]. Звернення педагога-музиканта до музичних шедеврів національної скарбниці, залучення із сучасного музичного мистецтва творів, що найповніше відповідають нашій духовності, забезпечує надійні підвалини для формування національної свідомості учнів, сприяє становленню духовно розвиненого громадянина.

У складному та суперечливому перебігу мистецьких подій все чіткіше окреслюється тенденція до взаємодії різних сфер буття сучасної людини. Сьогодні музиканту-педагогу не обійтись у своїй роботі без комп'ютерних технологій та Інтернет-мережі. Трансформування методів навчання відповідно сучасним інтеграційним та глобалізаційним процесам зумовлює потребу *систематичного засвоєння новітніх інформаційних технологій*, оволодіння комп'ютерною технікою, опанування інформаційним простором. У галузі музичної освіти розвиток інформаційних технологій потребує взаємодії різних форм навчання в єдиному навчально-виховному комплексі. Перетворення інформаційного середовища в художньо-

творчий ресурс стратегічного значення забезпечить кардинально нові можливості для професійної діяльності музиканта-педагога.

Вагомим фактором перебігу музично-педагогічного процесу є умови життєдіяльності музиканта, *соціальний статус педагога*. Відомо, що ставлення суспільства до музиканта-професіонала історично мінливе. Повною мірою це відноситься й до престижності педагогічної роботи, що позначається на ставленні учнів до занять, на оцінці діяльності педагога. Високий соціальний статус педагога забезпечує шанобливе ставлення до нього учнів. Педагог у такому випадку може нормально виконувати свої функції, його виховна і професійна робота морально забезпечені. В іншому випадку положення педагога стає суперечливим, заслужити авторитет в очах учнів стає непросто.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, хотілося б визначити морально-етичну домінанту цієї важливої професії, звернувшись до геніального педагога, талановитого музиканта, духовно обдарованої людини – Г. Г. Нейгауза, який так визначив найголовнішу мету музиканта-педагога: *"Саме загальне в нашій справі, з якого вибігають всі деталі, – це створювати високу музичну культуру, гідної нашого великого часу і нашого народу"* [3, с. 171–172]. Написані століття тому, ці слова не втрачають актуальності, уособлюючи прагнення педагогів усього світу.

Отже, перебуваючи у пошуку ідеальної моделі сучасного музиканта-педагога, корисним буде звернути увагу на представлені нами вимоги та критерії оцінювання професійної діяльності музиканта-педагога. Найважливішими визначено виконавську майстерність, концертну діяльність, дидактичні та комунікативні здібності, мистецьку освіченість, музично-просвітницьку роботу, національне виховання, засвоєння новітніх інформаційних технологій. Дослідження даної проблеми не вичерпується проведеним аналізом, потребує ґрунтовного вивчення педагогічної спадщини видатних музикантів.

Література

1. Античная музыкальная эстетика. – М. : Музгиз, 1960. – 304 с.
2. Гоголь Н. В. Несколько слов о Пушкине / Николай Васильевич Гоголь // Гоголь Н. В. Собр. соч. : в 6 т. – М., 1953. Т. 6. – 1953.
3. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры / Генрих Густавович Нейгауз. – М. : Музыка, 1987. – 240 с.
4. Мильштейн Я. И. Советы Шопена пианистам / Яков Исаакович Мильштейн. – Л. : Музыка, 1981. – 114 с.